

Ključne reči: vojska, jna, reforma, sektor bezbednosti, civilno-vojni odnosi, jugoslavija

Citiranje: Miroslav Hadžić. 2002. *Civilno-vojne osobenosti SRJ*. [e-book] Beograd: Beogradski centar za bezbednosnu politiku.

Uvod

Smer tekuće profilacije civilno-vojnih odnosa u Srbiji/SR Jugoslaviji¹ određen je situacionim okolnostima i politikom aktera različitog porekla i nejednake snage. Aktuelni procesi su, pak, direktan proizvod raznosmernog delovanja partija iz »Demokratske opozicije Srbije« (DOS), koje nakon smene Miloševića vladaju lokalnom političkom scenom. Njihovim je posredstvom u političko polje stiglo ratno i autoritarno nasleđe, da bi postalo prepreka za izmenu zatečenih civilno-vojnih odnosa. Utoliko, tekući sporovi u DOS sažimaju, ali i skrivaju bazične razloge za izostanak prodemokratske intervencije nove vlasti u civilno-vojnu sferu. O tome svedoče brojni vojno-policijski incidenti i afere kojima je obeležen postoktobarski period u Srbiji.²

Incidenti su umesto kao povod za reformu oružanih snaga korišćeni za političke obračune unutar DOS. Sporovi oko statusa vojske, policije i tajnih službi, kao i kontrole nad njima se zato u domaćoj i stranoj javnosti često svode na lični i/ili politički sukob Vojislava Koštunice, predsednika SRJ i Zorana Đinđića, predsednika Vlade Srbije³. Međutim, analizom »lične jednačine« najmoćnijih lidera DOS mogu se otkriti samo razlike u njihovoj političkoj boji i intonaciji, ali se ne mogu saznati izvorni uzroci ostanka Srbije u zasadima Miloševićevog sistema. Treba zbog toga ponovo ispitati domete promena začelih 5. oktobra 2000. godine (Hadžić, 2001a). To, pak, nalaže kratak osvrt na političko poreklo i biće DOS, odnosno partija, sve do skora, okupljenih u njemu.⁴

Opozicione partije u Srbiji nastajale su 1980-ih godina na razvalinama samoupravnog socijalizma. Antikomunizam je stoga bio njihovo prvo izvoriste i obeležje. Čim je voljom ondašnjih nacional-republičkih elita temeljna kriza druge Jugoslavije smeštena u etno-verski okvir (Banac, 1998), većina se ovih partija svrstala u borbe za državno ujedinjavanje svih Srba, pa makar i silom. To je bio i presudan razlog za njihovo interesno, ideološko i ratno sprezanje sa režimom Miloševićeva (Stojanović, 2000). Pošto je podržavala sve Miloševićeve ratove opozicija je postala trajni zarobljenik njegovih konjuktornih potreba. Ona zato nije mogla autonomno da iznudi promene u Miloševićevoj politici, a još manje da ga ranije svrgne sa vlasti. Milošević je, pak, odstupao samo pod pritiskom poraza srpskih vojski ili svojih loših političkih procena⁵. Za to vreme vođe opozicije su se više borile međusobno, nego što su smerale smeni Miloševića. Ne čudi onda što je DOS postao operativan tek dva meseca pred septembarske izbore, iako je koalicija osnovana u januaru 2000. godine.

Predizborna taktika DOS jasno je nagovestila buduće limite najavljene reforme. Glavni je cilj, sasvim opravdano, bio svrgavanje Miloševića. Međutim, ponuđeni program za izmenu poretka patio je od opštosti i olakih obećanja. Pošto su vojni i policijski generali pred izbore najavljivali da će u ime odbrane ustavnog poretka braniti režim silom, DOS se zabavio sprečavanjem mogućnog unutrašnjeg rata. Radi toga se napregao da uz pomoć Otpora i nevladinih organizacija omasovi antirežimski front.

Disperzijom građanskog otpora po unutrašnjosti htelo se sprečiti slivanje vojske i policije u Beograd. Lideri DOS su, ujedno, tragom nezadovoljstva većine vojnika i policajaca, pokušavali da za

svoje ciljeve pridobiju specijalne jedinice policije i vojske, ili bar da ih privole na uzdržanost u slučaju da Milošević odbije da mirno preda vlast.

Nakon izгона Miloševića na videlo su izašli ključni nedostaci DOS u civilno-vojnoj sferi. Odmah je potvrđeno da on nema program, ali ni dovoljno političke volje za reformu sektora bezbednosti i oružanih snaga. Odlaganje je u prvi mah pravdano potrebom da DOS na izborima (decembar 2000) ozvaniči svoju vlast u Srbiji, a potom i da spreči prelivanje OVK u jugoistočnu Srbiju. Dodatan razlog je nađen u potrebi da se prethodno redefiniše državna zajednica Srbije i Crne Gore. O skrivenim razlozima uzdržanosti DOS može samo da se nagađa. Ostalo je, naime, neznanu da li su i u kojoj meri neki od vođa DOS postali taoci tajnih dogovora sklapanih sa generalima uoči svrgavanja Miloševića.⁶ Svi ovi razlozi, međutim, postaju sekundarni kad se smeste u kontekst (ne)izvršenih promena u političkom sistemu.

Nakon nepune dve godine vidno je da je u Srbiji/SRJ izostala radikalna promena poretka. Izmenjeni su nosioci vlasti, politička frazeologija i legitimacijski simboli, ali su zadržani mehanizmi vladanja starog režima. Ustavni i institucionalni aranžmani nisu promenjeni, te su stari ustavi SRJ, Srbije i Crne Gore, mada u međusobnoj koliziji, još uvek na snazi. Odatle i brojne promene zakona, posebno ekonomskih, nisu ugrozile temelje starog sistema. Načelo podele vlasti je još uvek samo ustavna proklamacija, pa je sva moć u posedu vrhova izvršne vlasti. Pošto politička moć nije vraćena u savezni i republičke parlamente, oni samo služe za legalizaciju odluka donetih izvan sistema – u kabinetu predsednika SRJ, predsedništvu DOS i okruženju Mila Đukanovića. Savezna je vlast, uz to, još za vreme Miloševića derogirana jednostranim izlaskom Crne Gore iz ustavnog poretka. Nominalni suverenitet SRJ i Srbije dodatno je sužen NATO protektoratom nad Kosovom. Nijedna vlada zato nema punu nadležnost u svom delokrugu: Savezna vlada je nenadležna za Crnu Goru i Kosovo, Kosovo je izvan nadležnosti Vlade Srbije, dok nadležnosti Vlade Crne Gore sužava prisustvo Vojske Jugoslavije na njenoj teritoriji.

Na delu je, dakle, državni provizorijum iz kog nema brzog i lakog islaska, jer su u igri maksimalni državni zahtevi sukobljenih aktera. Na okupu ih za sad samo drži htenje SAD i EU da očuvanjem bilo kakvog državnog okvira spreče poništavanje rezultata svog prethodnog, a lošeg, upravljanja Yu-krizom i ratovima (Hadžić, 2001b). Odnosno, njihova rešenost da zaustave dalji izvoz krize u region. Odatle SRJ danas ne postoji kao jedinstven bezbednosni prostor niti ima zaokružen i delotvoran bezbednosni sistem. O tome svedoči činjenica da nova vlast još nije definisala osnove politike nacionalne bezbednosti, a kamoli strategiju bezbednosti iz koje bi bile derivirane strategija odbrane i vojna doktrina⁷. Shodno tome, ne postoji ni državni plan za reformu nasledene vojske. Iz istih razloga su u policiji i službama bezbednosti republika izvršene samo personalne i organizacijske promene.

Ujedno, u SRJ uporedo postoje i samostalno deluju razne formacije oružanih snaga. Savezna država raspolaže vojskom i njenim tajnim službama, ali ne i policijom. Srbija ima svoju policiju i Bezbednosno-informativnu agenciju (BIA), kao uostalom i Crna Gora⁸. Nema, pri tom, dokaza da su ove službe demilitarizovane, budući da ih je Milošević u Srbiji razvijao kao unutrašnju vojsku, a Đukanović kao jezgro buduće vojske za eventualni secesionistički rat. Antiterorističke jedinice postoje u vojsci i policiji obe republike, a u Srbiji je iz njih nastala nova oružana formacija - žandarmerija. Dodajmo da savezna vlast čak nije ovlašćena ni da bar koordinira rad ovih formacija. Uz to, lanac civilnog komandovanja vojskom nije precizno normiran, te je VJ faktički u nadležnosti samo predsednika SRJ a ne Vrhovnog saveta odbrane (VSO). Iz tog je, pak, lanca isključeno Savezno ministarstvo odbrane, pa služi samo kao logistički servis Generalštaba. Pošto u njemu ključne pozicije

zauzimaju generali i visoki oficiri Ministarstvo je ustvari kadrovska replika Generalštaba. Uz to nova vlast još nije aktivirala ustavne mehanizme za uspostavu bar parlamentarne kontrole nad vojskom, policijom i tajnim službama. Odatle su ove formacije i dalje pod kontrolom vladajućih partija i/ili njihovih lidera, te su ostale u klijentskom statusu. Tako, vojsku i njene tajne službe nominalno kontroliše Koštunica, policiju i BIA u Srbiji Đinđić, a u Crnoj Gori Đukanović. Situaciju dodatno komplikuje činjenica da ne postoji javna evidencija o statusu i sudbini brojnih paravojnih jedinica koje su nastajale u SRJ tokom Yu-ratova.

Tegobni se počeci tranzicije u Srbiji valjano mogu razumeti jedino unutar datog socio-političkog ambijenta. On je, pak, u prvoj instanci obeležen ratnim, a u drugoj socijalističkim poreklom države i oružanih snaga. Zato Srbija da bi izašla iz Miloševićeve ere mora prvo da iskorači iz rata i socijalizma, shvaćenog kao način proizvodnje viška moći (Puhovski, 1990). Tim hitrije što je Yu-socijalizam bio predložak za ratno razaranje druge Jugoslavije, a zatim i za kloniranje autoritarnog poretka u nastale države. A DOS je upravo u ratnoj tački izbegao da radikalno raskine sa starim režimom. Time je propustio priliku da uz vlast osvoji i dovoljnu moć za strukturnu reformu društva. To je delovima vojno-policijskih i bivših političkih elita, kao i njihovim kriminalnim derivatima, omogućilo da očuvaju gro svoje moći i upotrebe je za ometanje promena. U prilog tome ide i nedovoljna spremnost nove vlasti da krivično goni odgovorne za ratove i ratne zločine. Odatle raznorodne protivnike reforme u Srbiji/SRJ danas na okupu, u krajnoj instanci, drži »haška transferzala«.

U mesni je ambijent kroz ratni kanal stiglo, i tu oživelo, autoritarno nasleđe Srbije i prethodne dve Jugoslavije. Njegova je upotrebna vrednost uvek rasla s rastom srpskog nezadovoljstva svojim državnim statusom, te posledičnim pokušajima da se dosegnu maksimalni nacionalni (državni) ciljevi. U tim su htenjima vojska i Srpska pravoslavna crkva (SPC) oduvek bili glavni izvršioci (Bjelajac, 1994). U skladu sa tim je rasla i njihova politička moć. Odatle povratak srpskih vojski pravoslavlju tokom Yu-ratova nije bio izazvan samo potrebom da se borci bolje motivišu za rat, već i željom generala i klera da obnove i/ili ojačaju svoju političku moć.⁹ Generalima je to povratno dozvolilo da u potčinjenim vojskama zadrže stari model indoktrinacije, te je sada umesto socijalističke na delu njihova nacional-verska ideologizacija. U tom je postupku militarizacija politike i javnog života bila samo nus-produkt rata. Zbiljske su posledice usledile iz oživljavanja mitskog statusa vojske i crkve, temeljem koga se njihovi vrhovi opet mešaju u političke i društvene procese. Zbog trajnog manjka demokratske tradicije i infrastrukture to je u Srbiji uvek vodilo vojnoj (i crkvenoj) zloupotrebi politike, ali i političkoj zloupotrebi vojske (i crkve, odnosno vere).¹⁰

Slučaj »Pavković«

Ukazom predsednika Koštunice od 24. juna 2002. godine penzionisan je general Nebojša Pavković dotadašnji načelnik Generalštaba VJ.¹¹ Javna je percepcija ovog događaja bila određena nekim činjenicama. Članovi VSO - Đukanović iz Crne Gore i Milutinović iz Srbije - prethodno su dva puta odbili Koštuničin zahtev za smenu Pavkovića. Koštunica je potom iskoristio svoja ustavna ovlašćenja, mada je od 5. oktobra uporno odbijao iste zahteve javnosti i koalicionih partnera.¹² Ostatak DOS, predvođen Demokratskom strankom (DS), odmah je pohitao da to kapitalizuje optužujući Koštunicu i njegov kabinet za zloupotrebu VJ. Dodatne argumente im je pribavio Pavković tvrdnjom da je Koštunica bio naredio Vojsci da upadne u Biro za informacije Vlade Srbije.¹³ Cele je optužba građena na tvrdnji da je Koštunica već ranije sebi (i svom kabinetu) potčinio vojnu službu bezbednosti. Pošto je

Savezna skupština odbila da formira Anketni odbor za proveru ovih optužbi DOS ga je osnovao u skupštini Srbije. Tri penzionisana generala su potvrdila Pavkovićev iskaz, dok su Koštunica i njegovi saradnici odbili da pristupe Odboru. Potom je Demokratska stranka Srbije (DSS) optužila Pakovića za finansijske i stambene zloupotrebe.¹⁴ Međutim, zbog oduzimanja mandata poslanicima DSS u skupštini Srbije i skorašnjih izbora za predsednika Srbije, cela je afera ubrzo otišla na margine javnog interesa.

Zahvaljujući medijima »slučaj Pavković« je u Srbiji prvo tumačen kao plod ličnog sukoba predsednika SRJ i potčinjenog mu generala. Mada je Koštunica pri obznani ukaza izbegao ličnu notu,¹⁵ Pavković je naknadnim izjavama pothranjivao ovu tezu. Sebe je, pri tom, prikazivao kao časnog oficira koji je navodno zbog otpora zloupotrebi Vojske pao u nemilost Koštunice. Pavković je čak pokušao, ali bez uspeha, da pred Ustavnim sudom SRJ i Vrhovnim vojnim sudom ospori pravnu valjanost ukaza kojim je penzionisan.

Ceo slučaj, dakako, ima i ličnu dimenziju. Pavković je višestruko bio motivisan da očuva svoju poziciju po svaku cenu. Ona mu je davala diskrecionu moć u vojsci, zahvaljujući kojoj se izgleda lično obogatio. On je funkciju uz to koristio za »pranje« svoje biografije, te se radi toga stalno udvarao javnosti, ali i javno udvarao Koštunici.¹⁶ Cilj mu je bio da ujedno potisne u zaborav svoje ratno i političko služenje Miloševiću, a da novim vlastima iskaže punu odanost.¹⁷ Ovim se može objasniti njegova verbalna agilnost u reorganizaciji VJ, koju je Koštunica javnosti dugo prikazivao kao njenu strukturnu reformu.¹⁸ Nadasve, Paković se možda potajno nadao da će ga funkcija zaštititi od moguće krivične odgovornosti za političke zloupotrebe Vojske, odnosno zbog sumnji da su pod njenim okriljem činjeni ratni zločini na Kosovu.

O ličnim motivima predsednika Koštunice može samo da se nagađa. Pošto mu reforma vojske nije bila prioritet čini se da je on Pavkovića tretirao samo kao nužno i prelazno rešenje. Od njega je verovatno očekivao da obezbedi poslušnost vojske novoj vlasti. Nije isključeno, da je predsednik ubrzo otkrio instrumentalne potencije vojske. Tim pre, što je izgleda kasno shvatio da je u postoktobarskoj podeli njemu pripala dekorativna uloga,¹⁹ dok se Đinđić preko Vlade Srbije domogao centralnih poluga moći. Teško je, međutim, utvrditi kad se Koštunica uživeo u ulogu suverenog komandanta vojske, te da li ga je tom prilikom počela da nervira eventualna neposlušnost Pavkovića. Odnosno, kad je i zašto sebi potražio oslonac u vojnoj službi bezbednosti i njenom načelniku, generalu Aci Tomiću.²⁰

Dejstvom frakcija DOS slučaj »Pavković« je ubrzo smešten u političku ravan, gde i pripada. Utoliko je ovaj slučaj svodna, ali i kristalizujuća tačka domašaja i promašaja nove vlasti. U njoj su ogoljene bazične programske i političke manjkavosti DOS. Tom je prilikom potvrđeno da je reforma Srbije odložena zbog borbe frakcija DOS za preraspodelu vlasti. Uporedo je pod sumnju stavljena uvrežena podela na legaliste (Koštunica i DSS) i pragmatske reformiste (Đinđić i DS). O istom su trošku na videlo izašli reformski limiti ostalih političkih aktera u Srbiji i Crnoj Gori.

Naime, mada se predstavljaju kao legalisti, DSS i Koštunici do sad, na primer, nisu zasmetale »ustavne rupe« u koje su smešteni VJ i VSO (Hadžić, 2001c). Svedok tome je činjenica da oni u Saveznoj i/ili Narodnoj skupštini Srbije nikad nisu pokrenuli postupak za demokratsko preuređenje statusa vojske i civilno-vojne sfere. Ujedno su propustili da VSO i predsednika SRJ stave pod kontrolu Savezne skupštine. Predsednik do sad čak nije našao za shodno da Skupštini ijednom podnese izveštaj o svom radu ili o stanju u VJ. Štaviše, on je izgleda deo svojih nadležnosti nad Vojskom neovlašćeno preneo na svoje savetnike.

Nema, takođe, dokaza da je Koštunici smetao manjak strategija bezbednosti i odbrane, te doktrine vojske bez kojih je reforma VJ neizvodljiva. Umesto toga, uz njegovo odobrenje ili prećutnu

saglasnost, započeto je »ocrkvljavanje«²¹ Vojske nasuprot Ustavu i bez odluke Parlamenta. Odatle su, na primer, na skorašnjoj litiji o Spasovdanu (14. jun, slava Beograda), kao i prilikom prenosa mošti cara Lazara (crkva Lazarica, Kruševac, 28. jun - Vidovdan) pitomci i mladi oficiri nosili mošti, ikone, barjake i krstove, mada im to ne spada u zakonski popis obaveza.²²

Uz to, Predsednik je Vojsku uspešno čuvao od javnosti, te građani SRJ još ne znaju kolika je ona, kako je naoružana, čemu i kome služi. Nadasve, javnosti je, kao i partnerima iz DOS, bio i još uvek je zabranjen ulazak u kadrovsku zonu. Uostalom, diskreciona je moć nad ljudima esencija svake, pa i Koštuničine vlasti. Elem, on je redovno diktirao liste unapređenih i otpuštenih generala/admirala, ali je izbegao da saopšti po kom merilu bira kad će i kog generala na koju listu da stavi. Utoliko na početku i kraju dosadašnjih postignuća Koštunice simbolično stoji general Pavković. Vredi se stoga podsetiti zbog čega ga je on tako dugo zadržavao na čelu Vojske.

Sve do ukaza Koštunica je tvrdio da bi (1) smena Pavkovića ugrozila stabilnost složenog i osetljivog vojnog sistema, (2) da je Pavković neophodan, jer je tvorac, nosilac i garant reforme VJ, te (3) da bi smena Pavkovića loše uticala na moral Vojske.

Argument je prvi, međutim, otpadao pred notornom činjenicom da zbog svog ustrojstva vojska ne može i ne sme da zavisi od bilo kog pojedinca. U svakoj je vojsci, dakle, do krajnosti izveden princip zamenljivosti. To znači da u vojsci nema nezamenljivih. Ako, na primer, pogine ili iz službe ode bilo koji zapovednik, uključujući i načelnika generalštaba, u komandnom lancu uvek postoji dovoljan broj onih – zamenik, načelnik štaba, operativac, pomoćnik - koji su obučeni da odmah preuzmu dužnost.

Argument je drugi, pak, padao pred faktom da VJ ne može biti reformisana bez jasne strategije nacionalne bezbednosti. Potom i bez državnog plana za njen preobražaj, kojim su određeni ciljevi, troškovi, izvršioci i načini kontrole. A obe su ove predradnje u nadležnosti Savezne skupštine i Savezne vlade. Pošto one ta dokumenta nisu donele ne zna se po kom je to programu Pavković navodno reformisao Vojsku.

O trećem je razlogu bilo zaludu raspravljati, jer niko pa ni Koštunica nije izmerio koliko loše je ostanak Pavkovića uticao na moral Vojske. Odnosno, s istim se pravom može tvrditi da je posle 5. oktobra većina oficira željno očekivala promene, te da ih nije radovao ostanak Miloševićevih generala na ključnim mestima.

Predsednik Koštunica i njegova DSS sve ovo, dakako, ne bi postigli bez obilne pomoći svojih partnera i konkurenata. Na listi najzaslužnijih čelnu poziciju drže suosnivači DOS.

Sve do »afere Perišić«, ovaj deo DOS, predvođen DS i Đinđićem, je u javnosti i parlamentima ćutao o nužnosti reforme Vojske.²³ Tek ih je ova afera podstakla da organizuju hitnu izradu i usvajanje Zakona o službama bezbednosti SRJ, kojim su pre svega želeli da vojne službe stave pod kontrolu Parlamenta.²⁴ Isto tako, ni oni nisu pokušali da podstaknu srpski ili savezni parlament da u svoje kontrolno polje uvedu VJ. I to uprkos činjenicama da Vojsku jedino finansira Srbija, te da se jedino (skraćena) Srbija nalazi u stvarnom dometu Vojske. I pored opravdane zabavljenosti Vlade tegobnom, socio-ekonomskom, restrukturacijom srpskog društva, čini se da je njena uzdržanost prema reformi Vojske bila motivisana političkim računom. Stiče se utisak da je ostatak DOS odmah posle 5. oktobra stao u »čeku« i prepustio Koštunici da se zbog Vojske »uplatka«, sve se nadajući da će iz toga pre ili kasnije steći znatne političke (i izborne) koristi.

Sličnu su poziciju spram Vojske nakon 5. oktobra zauzele vlasti Crne Gore i predsednik Đukanović. Naizgled tim čudniju, jer su pre toga zapomagali kako im VJ ugrožava demokratiju, što je inače bilo samo lažno ime za osvajanje državne samostalnosti. U ravan taktičkog bi se mogla svrstati

uzdržanost Đukanovića, kojom je on izgleda hteo da izbegne sukobe sa DOS i Vojskom tokom lokalnih igara oko referenduma. Stvarni razlozi ćutnje vrha Crne Gore čini se ishode iz straha da bi njegov zahtev za reformom Vojske stavio u Crnoj Gori na dnevni red demilitarizaciju i lokalne policije i službe bezbednosti. A to bi onda moglo da se završi zahtevom za reformom i demokratskom civilnom kontrolom ovih snaga, čime bi bio ugrožen monopol DPS i Đukanovića nad njima.

Nema dovoljno dokaza da je Vojska bila u vidokrugu ekspertskog (ekonomskog) dela Savezne vlade i Vlade Srbije. I to uprkos činjenici da je ona najveći potrošač saveznog budžeta, koji se isključivo formira od para ubranih u Srbiji. Eksperti su se do sad zadovoljili kresanjem dela saveznog budžeta za odbranu i vojsku. Međutim, nema podataka da li su kontrolisali način njegovog trošenja. Teško je tvrditi, ali ne treba isključiti mogućnost da je njihova uzdržanost takođe bila motivisana željom da se izbegne (prerani) sukob sa vrhovima DSS, ostatka DOS i VJ. Tim pre, što većina eksperata potiče iz kruga G17 Plus koji je, mada nevladina organizacija, najavio prerastanje u političku partiju radi učešća u izbornoj borbi za vlast.²⁵

Direktne dobiti iz DOS-ih nedorečnosti sve vreme vuku crnogorski epigoni Miloševića, skupljeni u koaliciju »Zajedno za Jugoslaviju«. Pobjeda na izborima za Saveznu skupštinu u Crnoj Gori, na kojima su samo oni učestvovali, dovela ih je na važne savezne funkcije s kojih svoju vlast praktikuju samo nad Srbijom i njenim građanima.²⁶ To im je povratno pomoglo da ojačaju svoju poziciju u matičnoj republici. Nadasve, imanje »kontrolnog paketa« glasova u Saveznoj skupštini dozvolilo im je da, sve trgujući pri tom, spreče, odlože i/ili razvodne početne napore DOS da raskine sa starim režimom.²⁷ Oni su potom zdušno iskoristili fragmentaciju DOS i postali neizbežan partner obema strujama – pa ko ponudi više. Zato građani SRJ i pripadnici VJ nisu do sad imali koristi od boravka aparatčika Socijalističke narodne partije (SNP) na mestu saveznog ministra za odbranu.

Dosadašnji se bilans DOS i njegovih partnera zato sveo na kratku listu, uglavnom sporednih, promena u Vojsci i oko nje:

- vojni je rok skraćen na 9 meseci, a civilno služenje na 13 meseci, i to tek pod pristiskom aktera civilnog društva;²⁸
- Internom odlukom VSO izmenjena je organizacijsko-formacijska struktura Vojske: ukinute su komande armija, Ratne mornarice, Ratnog vazduhoplovstva i protivvazdušne odbrane, a formirano je devet korpusa koji su direktno potčinjeni Generalštabu VJ;
- S proleća 2002.g. Generalštab je najavio brojačano smanjenje VJ: u prvoj fazi sa 105.000 na 80.000 pripadnika, a u drugoj na 65.000. Sva je prilika da je reč o manevru namenjenom da se dokaže reformska gotovost Generalštaba, jer je smanjenje izgleda postignuto brisanjem jedinica koje su postojale samo u ratnim i mobilizacijskim planovima, kao i ukidanjem upražnjenih formacijskih mesta. Tim više, što je izostalo objašnjenje šta se desilo sa 25.000 ljudi, koji su navodno tako naglo ostali bez posla (dužnosti);
- Ukinute su vojne akademije vidova, a osnovana je jedinstvena vojna akademija;
- Krajem 2000. i 2001. godine Savezna je skupština usvojila smanjene vojne budžete,²⁹ ali još uvek nema dokaza da su nadležni skupštinski odbori proveravali način njihovog trošenja;
- računski centar je iz Generalštaba premešten u Ministarstvo odbrane, pa ono nominalno deli i kontroliše vojni budžet;³⁰
- Generalštab je saopštio javnosti da je napravio listu viška vojnih objekata predviđenih za prodaju;³¹

- Inspekcija vojske je prepotčinjena Vrhovnom savetu odbrane i preimenovana u Inspekciju odbrane;³²
- Ukazima predsednika SRJ u periodu između 2000–2002. godine penzionisan je i unapređen veći broj generala, te je postepeno izmenjen personalni sastav visokih komandi i uprava, ali ne i vrha Generalštaba;³³
- Nakon 5. oktobra uobičajilo se da ministar odbrane bude civil,³⁴
- Čelnici ministarstva odbrane su u više navrata javno iskazali svoju privrženost demokratskoj kontroli vojske.³⁵ U tome nije zaostajao ni Generalštab, rabeći pri tom sintagmu »civilna kontrola vojske«;³⁶
- Savezna je vlada zvanično pokrenula postupak za stupanje SRJ u Program partnerstvo za mir;³⁷
- Ukazom je penzionisan general Pavković, a za vršioca dužnosti načelnik GŠ VJ je određen general Branko Krga, zamenik NGŠ,³⁸ i
- Savezna skupština je usvojila Zakon o službama bezbednosti SRJ,³⁹ kojim su Vojna služba bezbednosti, Vojna obaveštajna služba, Služba za informacije i dokumentaciju Saveznog ministarstva inostranih poslova i Služba bezbednosti istog ministarstva stavljeni pod kontrolu Savezne skupštine i Savezne vlade.⁴⁰

Prvi su korisnici trajne konfuzije nove vlasti bili general Pavković i njegovi saradnici. Nakon što su, voljom Koštunice, izbegli smenu krenuli su da konsoliduju svoje pozicije. Sve je bilo usmereno na zataškavanje činjenice da su oni 5. oktobra bili spremni da protiv građana upotrebe silu.⁴¹ Za tu svrhu Pavković je dao bezbroj izjava medijima, ne libeći se pri tom da ih politički intonira. Nema dokaza da je Koštunica tada ili kasnije Pakoviću i ostalim generalima zabranio da javno, a pogotovo politički, istupaju.

Potom je Pavković, uz podršku saradnika dabome, prešao u sledeću etapu borbe za ostanak na vlasti. Koristeći manjak jasnih uputa za redizajniranje Vojske, on je započeo da se javno udvara Predsedniku. Bila je to stara igra izveštenih generala u pogađanju šta to novi »gazda«, budući da čuti, smeru i voli.⁴² Može, dakako, samo da se nagađa kako i koliko je korišćen »brozovski arsenal« za sticanje predsednikovog poverenja. Ne čudi stoga da Predsedniku dugo nije smetao nasleđeni šef vojnog kabineta, inače njegova ključna spona sa Vojskom, te ga je zamenio tek posle 7-8 meseci. Predsednika je usput, obostranom željom valjda, stavljen pod bezbednosno-obaveštajnu zaštitu Vojske, ali i pasku, dodali bi smo mi.

Tokom 2001. godine ključni procesi na relaciji Vojska-DOS odvijali su se na dva koloseka. Nakon prijema SRJ u međunarodne organizacije prestale su biti opasne teme o saradnji sa NATO i ulasku u Program partnerstvo za mir. To je generalima dalo priliku da dokažu svoju privrženost novom kursu, te su učestvovali na mnogim konferencijama ili ih sami organizovali na te teme.⁴³ Na drugom su koloseku generali javno dokazivali svoju rešenost da promene VJ. Bučno su najavili reorganizaciju, modernizaciju i brojčano smanjenje VJ kao uvod u njenu buduću profesionalizaciju. Ta je tema preneti i u 2002. godinu, kad je usledilo ukidanje strategijskih komandi i prelaz na korpusnu organizaciju.

Ipak, pažnja javnosti i frakcija DOS bila je zaokupljena incidentima nastalim tokom hapšenja Miloševića, te otkrivanja masovnih grobnica i na kraju pobune »Crvenih beretki«. U prvom je slučaju za malo izbegnut sukob specijalaca policije i vojske. Potom su Pavković i ministar policije Srbije Mihajlović nad grobnicama javno razmenili teške optužbe. Povrh svega, tokom ulaska snaga bezbednosti SRJ u Kopnenu zonu javno su se sukobili Načelnik GŠ i Nebojša Čović, šef koordinacionog

tima Srbije za Kosovo.⁴⁴ Uprkos tome, Koštunica ni u jednoj od ovih situaciji nije reagovao na javne istupe Pavkovića. U iole bi normalnoj zemlji svaki general za politički intonirane istupe bio bar suspendovan, ako ne i odstranjen iz službe.

Ovih se dana saznaje da je sve to vreme iza scene i u kabinetima, što vojnim što civilnim, vođena borba za kontrolu nad vojnom službom bezbednosti.⁴⁵ Teško je odrediti da li je zbog toga, a ako jeste kad, Pavković ponudio svoju lojalnost drugoj frakciji DOS. Evidentno je jedino bilo da je on od IV sednice VSO (decembar 2001) pa do smene vodio javnu kampanju za svoj ostanak na vlasti.

Lako je, dabome, zaključiti da je Pavković samo koristio manevarski prostor koji su mu ostavili lideri DOS. Činjenica jeste da su se VJ i Generalštab bez pucanja potčinili novoj vlasti i ušli u njenu nadležnost 5 na 6. oktobar. Baš zato, od toga trenutka odgovornost za delovanje Pavkovića i Vojske, dodajmo i policije Srbije, isključivo snose Koštunica, Đinđić i njegovi partneri iz ostatka DOS.

Pomenuti incidenti su pokazali da čelnici DOS nemaju punu kontrolu nad VJ i policijom, odnosno njihovim specijalnim jedinicama. Iz tih je razloga uputno dodatno sumnjati u vladalačka umeća novih moćnika. Naime, događaji govore da oni čak nisu uspeli dovoljno da zaštite ni sebe i svoju vlast. Utisak je da su, poneseni odanošću Miloševićevih generala, požurili da vojsku, tajne službe i specijalce što pre upotrebe za svoje političke svrhe i/ili za obračun sa konkurentima. Izgubili su pri tom iz vida da te iste službe mogu (ponovo) biti upotrebljene i protiv njih samih.

Tu leže razlozi što su nakon Miloševića u Srbiji samo izmenjeni izvori, vrsta i opseg bezbednosnih rizika, a da građanima pri tom nije narasla lična i grupna sigurnost. Skoro nepovratno su ukinute mogućnosti za ratni izvoz krize iz Srbije i otklonjene opasnosti od nove vojne intervencije stranih umešača. Međutim, zbog odložene reforme i nedovršene demontaže starog režima produžena je formativna faza, te je narastao broj unutrašnjih bezbednosnih rizika. Tim više, što je sve izvesnije da frakcije DOS, iako jesu osvojile vlast, još nisu stekle dovoljnu moć za reformsku modernizaciju Srbije. Posebno zato što još niko nije izmerio ekonomsku, političku, razornu i ubilačku moć ratnog i kriminalnog lobija u Srbiji. Dodajmo, i zato što je moć koje su se čelnici DOS – jedinačno ili združeno – dokopali izgleda postala sama sebi svrha, te primarno služi za svoje održavanje ili uvećanje. Krajnja posledica toga je rast rizika i cene koju građani plaćaju zbog tekuće instrumentalizacije vojske, policije i tajnih službi. Jer, pri mogućnom zaoštavanju unutrašnje krize ove formacije ne samo da mogu da se okrenu protiv DOS, već mogu da postanu nosioci restauracije starog režima ili protagonisti monarhizovane, nacional-klerikalističke, involucije srpskog društva. To jača naš utisak da prethodnom istorijom isporučeni zadaci za modernizaciju Srbije sve više nadilaze voljne, saznanje i upravljačke sposobnosti lidera DOS. Oni će u istoriju, čini se, ipak ući ako bar uspeju da stvore pouzdane

pretpostavke za budući demokratski preobražaj Srbije, a time i za nepovratan izgon rata iz nje. Posmatran sa tog stanovišta, »slučaj Pavković« potencijalno ipak može doneti znatne koristi građanima Srbije, pripadnicima Vojske i novoj vlasti. Po prvi put u novijoj istoriji Srbije/SRJ smena načelnika Generalštaba je, nezavisno od namera aktera, postala javna stvar. Desilo se, takođe po prvi put, da se neki general javno usprotivio naredbi civilnog komandanta. Javnost je isto tako saznala da su se kreatori slučaja, nasuprot nacional-patriotskoj retorici, i ovom prilikom rukovodili samo svojim uskim – ličnim, grupnim i/ili partijskim – interesima. Nadasve, javnim naznakama da i Vojska nije imuna od korupcije, finansijskih i drugih zloupotreba načeta je idealizovana predstava o njenom čistunstvu.

Daleko važnije od svega je da su ovim povodom u javnost stigle dve ključne teme: reforma vojske i demokratska civilna kontrola nad njom. U javnosti je sve prisutnije uverenje da nasledenu vojsku treba reformisati, te da u tom cilju prvo treba smeniti generale koje je birao i postavio Milošević. U prilog

tome ide i sve češće javno bavljenje ulaskom SRJ u PfP kojim dominira saznanje da to, uz ostalo, zahteva i radikalnu reformu vojske. Čini se ujedno da je javnost, ako ništa više, dodatno familijarizovana sa idejom i konceptom demokratske civilne kontrole vojske. Nije isključeno da je ista ideja počela da kruži i unutar vojske, te profesionalni vojnici možda uskoro otkriju koristi koje mogu da steknu od takve kontrole nad VJ. Izgleda da su i frakcije DOS konačno shvatile da jedino instaliranjem procedura i instrumenata za demokratsku kontrolu oružanih snaga mogu, ako ništa drugo, bar da rivalima umanje izgleda za upotrebu vojske, policije i tajnih službi protiv njih samih. Proceni, dakako, izmiču potencijalno dugoročne, a civilizacijske, koristi koje bi srpskom društvu mogle da pristignu iz začete detronizacije i detabuizacije vojske.

Uporedni uvid

Sumarni osvrt govori da ex-socijalističke zemlje iz centralne, istočne i jugoistočne Evrope baštine isto ili slično civilno-vojno nasleđe. Istini za volju, pre stupanja u socijalizam između njih su postojale znatne razlike. Poreci u njima su bili nejednako (ne)demokratski, te su im i vojske imale različit status i političku moć. Sudbina ovih država i vojski tokom II svetskog rata, takođe, je bila različita. Nasuprot poraženih stajale su pobedničke države i vojske, članice antifašističke kolacije (SSSR, FNRJ i NR Albanija). Novi set razlika je usledio iz različitih oblika instaliranja socijalizma. Jasno su bili razgraničeni autentični (samородni) i uvozni (nametnuti) socijalizam. Odatle su i njihove vojske nejednako bile privržene socijalizmu. Ironijom istorije na slučaju Jugoslavije se pokazalo da je izvorna, što će reći interesna, vezanost političkih elita i vojske za socijalizam kasnije postala glavna prepreka za uspešno bekstvo iz njega.

Civilno-vojni odnosi u ovim državama su, uprkos konkretnim razlikama, bili modelovani po istom uzoru (Rajs, 1991). Jednoobraznost je ishodila iz primene sovjetskog modela partijske vojske. To je, uostalom, nužno sledilo iz modela partijske države, odnosno totalizovane partijske moći nad društvom. Manja odstupanja su nastala u drugoj Jugoslaviji, nakon sukoba sa Staljinom (1948). Međutim, iza ideologije i fasadnog sistema samoupravljanja krila se umekšana verzija boljševičkog socijalizma. U njemu je primarni zadatak vojske (JNA) bio spoljna, a još više unutrašnja odbrana socijalizma. Za tu svrhu JNA je bila premrežena partijskim ćelijama, a njeni su pripadnici bili pod budnom paskom vojne službe bezbednosti, koja je delovala kao klasična politička policija. Odatle je i njena borbena gotovost pre svega merena po ideološkim kriterijumima, tj. po aklativnoj odanosti njenih pripadnika Vođi i Ideji.

Presudne razlike u ovom krugu su, međutim, nastale tokom urušavanja socijalizma. U zemljama bivšeg lagersa državni su se aparati sile – vojska, policija, tajne službe – voljno i bez buke prepotčinili novim vlastima. Odatle njihovo privođenje novim potrebama, ma koliko tegobno bilo, ni u jednom trenutku nije ugrozilo reformisanje rodnih društava. Čak je i rekonpozicija složenih država – SSSR i ČSSR – obavljena mirno, te su i vojske razdeljene po dogovoru. Ulaskom ovih država u evroatlantske sisteme bezbednosti (PfP i NATO) procesi su preobražaja njihovih vojski i uspostave demokratske civilne kontrole nad njima postali takoreći ireverzibilni (Cottey, Edmunds, Forster, 2002).

Nasuprot tome, JNA se voljno uključila u ratno rasturanje rodne države. Hitar ulazak JNA u rat presudno je odredio njegovu buduću prirodu i naznačio mu zahvat. Rano svrstavanje generalskog vrha uz Miloševića podstaklo je i opravdalo svestranu upotrebu oružane sile. Iz JNA su istovremeno izlučena jezgra međusobno neprijateljskih vojski. Sve je izvesnije da su YU-ratovi prerasli u deset

godina dug etnocid zahvaljući početnoj generalskoj zloupotrebi JNA (Hadžić, 2002). Da bude gore, iza skuta nacionalnih vođa, a po njihovom nalogu, tajne su službe programirale, proizvodile, dozirale i dogovarale rezultate ratova. A sve to, dabome, pod budnom paskom i uz medijaciju ovlašćenih i neovlašćenih stranih umešača – SAD, članica EU i NATO.

Uzaludnost je ratnog rasturanja druge Jugoslavije postala vidna instaliranjem autoritarnih režima u državama nastalim na tom tlu. Moć se cezarističkih poredaka u centralnim državama YU-porekla (SRJ, Hrvatska, BiH) temeljila na ratnoj sprezi nacionalističkih i vojno-policijskih elita (Danopoulos, Zirker, 1995). Budući klonirani iz komunističke matice ovi su poreci, do momenta svog urušavanja ili stavljanja pod protektorat, zadržali sva svojstva partijske države i njoj samerenih, klijentskih oružanih snaga. Iz tih su razloga građani ovih država i nakon završetka pojedinačnih ratova lako zadržavani u ratnom polju. Odlaganjem izlaska iz rata njima su ukidane šanse za skorašnji (pro)demokratski preobražaj sopstvenih društava. Tim više sto su YU-ratovi, mada delom pravdani željom za hitnim izlaskom iz socijalizma, bili u osnovi oblik združenog bekstva od socijalno-ekonomskih troškova njegovog dokidanja. Deset godina kasnije, izmenjen je samo redosled: izlazak iz socijalizma zahteva prethodni i nepovratni izlazak iz rata. Korice rata, pak, ne mogu biti zaklopljene dok u ovim državama ne budu demontirani mehanizmi autoritarnosti preuzeti iz poretka druge Jugoslavije. Cena je ovakvog poduhvata ratovima višestruko uvećana, te sada iste zadatke treba rešavati pod neuporedivo gorim ekonomskim, socijalnim i političkim okolnostima.

Ratno poreklo isključuje centralne YU-države iz modela transsocijalističkog preobražaja zemalja centralne, istočne i jugoistočne Evrope. Štaviše, ono (poreklo) otežava ili čak čini nemogućim njihovu komparaciju. Tim pre, jer su na prostorima bivše Jugoslavije vojno-policijske kohorte bile i ostale glavna, a opasna, prepreka demokratskom preoblikovanju u ratovima nastalih država (Žunec, 1995). Dakako, tek i uvek u savezu sa novim/starim elitama vlasti. Utoliko se, bez veće greške, može ustvrditi da društva centralnih YU-država ne mogu postati demokratska dokle god radikalno ne izmene zatečeni sektor bezbednosti, pa time i nasleđene ili u ratu stvorene oružane snage.

Istovetno ili slično civilno-vojno nasleđe dozvoljava izradu opšteg registra promena i zahvata u reformi ex-socijalističkih vojski.⁴⁶ Na toj listi primat imaju zadaci dezideologizacije i depolitizacije vojske i njenih pripadnika. Istom setu pripadaju zahtevi za moderno uređenje civilno-vojnih odnosa, koji pak ištu demokratsku rekonstituciju rodnog društva. Ne manje je važna obaveza da se zakonima obezbedi poštovanje ljudskih prava i socijalnih interesa pripadnika oružanih snaga i članova njihovih porodica. Isto tako, zakonima treba osigurati maksimalno dozvoljivu vidljivost (transparentnost) oružanih snaga, kao i njihovu saradnju sa medijima i akterima civilnog društva.

Drugi korpus zadataka nalažu bezbednosne izmene u evroatlantskom regionu i globalnoj zajednici (Gartner, Price, Reiter, 2001). U tom sklopu obavljaju se promene u strukturi vojske, ali se redefinišu i njeni zadaci (Kuhlmann, Callaghan, 2000). Tim je tragom i u ovim zemljama započeta demilitarizacija bezbednosti, te se ona – bezbednost građanina, društva i države – sve više misli kao rezultatni produkt delovanja ekonomskih, socijalnih, političkih, kulturnih, duhovnih, demografskih i ekoloških silnica unutar kojih vojno-policijska komponenta gubi primat i monopol (Buzan, Weaver, de Wilde, 1998).

Predmetne reforme su, u krajnjoj instanci, usmerene na postizanje dva glavna cilja: prvo, da se vojska po strukturi i broju sameri socio-ekonomskim mogućnostima datog društva i privede njegovim stvarnim bezbednosnim potrebama, i drugo, da se rastom interoperabilnosti vojske pospeši bezbednosna integracija zemlje u evroatlantski region. Sve to otvara dugoročan i skup proces izmene socijalnog, političkog i profesionalnog bića nasleđenih vojski. To bi trebalo da rezultira novim

identitetom vojske, ali i izmenom prethodne legitimacije (Gow, 1992). Promenama su zahvaćeni svi aspekti i segmenti vojnog organizovanja: od sistema regrutacije i mobilizacije, preko obuke do komandovanja i načina borbene upotrebe jedinica. Uporedo bi trebalo da sledi tehničko-tehnološka modernizacija opreme i naoružanja, koja očigledno tendira potpunom prenaoružavanju iz zapadnih (NATO i USA) izvora.

Modelska lista očekivanih promena generalno važi i za najavljenju reformu Vojske Jugoslavije. Međutim, da bi bila delatna ova lista mora biti operacionalizovana po meri konkretnih okolnosti u SRJ i profila zatečene vojske. U toj tački postaju vidljivi razlozi njihove izuzetosti iz tranzicijskog modela. Naime, vojno-socijalno biće Vojske Jugoslavije presudno je oblikovano dejstvom dve grupe faktora. Prvo je, osloncem na interesnu spregu srpskih i generalskih elita, JNA uključena u rasturanje druge Jugoslavije. Onda je ratni slom JNA dovršen preimenovanjem njenih istočnih srpskih ostataka u Vojsku Jugoslavije. Nakon poraza režima Slobodana Miloševića ova je sprega spala na "hašku transferzalu", kojom su do konačnog sudskog raspleta uvezani bivši i sadašnji, civilni i vojni, naredbodavci iz srpskog kruga. Odatle su Vojska i njeni pripadnici još uvek pod "haškom" hipotekom, koja umanjuje izgleda za njihovo voljno privođenje novim – demokratskim – potrebama društva.

Potom je duboka i trajna privrženost vladalaca Srbije i Crne Gore – Miloševića i Bulatovića, a potom i Đukanovića - komunističkom modelu vladanja zadržala VJ u statusu jednopartijske, što će reći klijentske vojske. Time je ona nužno (p)ostala baštinik bazičnih svojstava svoje prethodnice - JNA. U vojsku novog imena prenet je, pored ostalog, korporativni duh prethodnice, temeljem koga se obnavlja svest o izuzetosti i izuzetnosti Vojske, te njeni čelnici i dalje svoje posebne interese javno nameću građanima (društvu) kao opšte. U istom je paketu u VJ stigao i "brozovski sindrom" s dvostruko negativnim potencijama. Njegovim dejstvom u vojnoj organizaciji kod generalskih se elita podstiče podaništvo i ulizištvo svakom "gazdi". Njegova je glavna spoljna meta civilni vrhovnik, u našem slučaju predsednik SRJ. Decenijska uvežbanost oficirskog kora za bučno, ali i dovoljno perfidno, iskazivanje lične odanosti i prekomerno odavanje počasti, svakoga ko se nađe na toj poziciji izlaže velikim – ličnim i državnim - iskušenjima. YU-srpska iskustva govore da je samo pitanje vremena kad će trenutni vladalac sebe prepoznati i zavoleti kao vrhovnog komandanta u čijoj je ličnoj službi vojska. A sve to na veliku radost dvorske i partijske svite.

Vojska je Jugoslavije ujedno i nosilac svih ratnih poraza JNA. Zbog toga je i njen sastav socijalno, psihološki i stručno frustriran. Nadasve, ratnim i političkim zloupotrebama sustavno je razaran lični i borbeni moral njenih pripadnika. Nakon etničkog čišćenja tokom 1992-93. godine u VJ je oživljen komunistički princip kadrovske selekcije, te su do čelnih pozicija, a po izboru svemoćne vojne službe bezbednosti, stizali samo ideološki (nacionalni) pravovernici i ketmanski podanici. Njihov je, pak, boravak na vlasti presudno zavisio od lične odanosti Vođi i njegovoj familiji. Socijalno je tkivo Vojske dodatno razarano rastom koruptivne vrednosti činova i širenjem liste hijerarhijskih privilegija. Ubrzano je povećavan broj generala, što je poskupljivalo opsluživanje ovog sloja. Sledila je unutrašnja preraspodela para u korist generala, a na uštrb ostalih pripadnika i potreba. Potom je, pod dejstvom iz društva, nastala vojna zona sive trgovine, koja je najavila kriminalizaciju delova Vojske.

Unutar se ovakve vojske nije onda ni mogao da začne profesionalni duh, koji bi bio poentiran kodeksom kao zalogom političke i interesne neutralnosti oficira, odnosno njihove prvotne odanosti ustavu i demokratski izabranim civilnim vlastima. Reč je istovremeno o vojsci iz čije je službe prethodnih godina i tokom sukoba na Kosovu dezertiralo oko 28.000 građana SRJ.⁴⁷ Ova vojska, uz to, pati od izbegličkog sindroma, jer veliki broj starešina i njihovih porodica još uvek pripada kategoriji beskućnika.⁴⁸

Zahvaljujući ratnom i boljševičkom poreklu Vojska Jugoslavije sve do danas nema jasan profesionalni identitet. Usput joj je dovoden u pitanje i legitimitet. O tome svedoči i visoka situaciona uslovljenost njenog borbenog morala. Ideologija je socijalizma u ratnoj fazi JNA, odnosno formativnoj fazi VJ nedovoljno uspešno zamenjena nacionalističkom ideologijom, šovinističkog i ksenofobičnog naboja. Period prividne konsolidacije (1992-1998) obeležen je htenjima da se moral i identitet VJ zasnuju na XIX-to vekovnim tradicijama srpske, a donekle i crnogorske vojske.⁴⁹ Potpuno je pri tom ignorisana činjenica da su Srbija (i bez Kosova) i Crna Gora multietničke zajednice, u kojima oko 30% stanovništva ima drugačije etničko poreklo. Uporedo je tekla režimska ideologizacija i politizacija njenog sastava. U istom je paketu tekla "policizacija" Vojske, kojom je ona pripremana za unutrašnju upotrebu, tj. za oružanu odbranu režima.⁵⁰ Državni je razlog u "proizvodnji" borbenog morala po prvi put ozbiljno upotrebljen tokom krize na Kosovu, da bi bio efektno materijalizovan tokom agresije NATO.

Zbog sankcija prema SRJ, kojima je bio sprečen uvoz oružja i opreme, ubrzano je tehničko-tehnološko zaostajanje VJ. Ono postaje vidljivo kad se VJ uporedi s evroatlantskim vojskama ili vojskama susednih država. Ratno ružiranje privrede ujedno je dovelo do ubrzanog siromašenja Vojske i njenih pripadnika. Krug je zatvoren NATO udarima po vojnoj industriji, čime je otežana revitalizacija Vojske iz domaćih izvora.

Povrh svega, Vojska od svog nastanka (maj 1992) funkcioniše bez državno definisane strategije nacionalne bezbednosti i politike odbrane SRJ. Budući uskraćena za strategijska i doktrinarna dokumenta ona nije ni mogla da se adekvatno strukturira. Zbog boravka u konceptijskom vakuumu Vojska je sve vreme delovala bez jasnih ciljeva i zadataka. Zato se njeno privođenje potrebama SRJ svelo na postupno brojčano sameravanje novim državnim parametrima. Uz to, izostanak državnog plana za preobražaj sveo je promene u VJ na samotransformaciju po meri potreba generalskih elita. Odnosno, po meri vlastodržačkih potreba Miloševića i njegovog okruženja.

Moć Miloševića nad VJ dodatno je sledila iz nedorečnosti njenog ustavnog statusa. Davanjem Vojski nespecificovanog zadatka da brani ustavni poredak režim je sebi zadržao pravo da je upotrebi za očuvanje svoje vlasti. Zbog nepreciznih procedura za vrhovno civilno komandovanje i nadležnosti Vrhovnog saveta odbrane, Milošević je sebe lako, a uz punu podršku čelnih generala, samoimenovao za Vrhovnog komandanta. Da bude gore, pošto je sistem sve vreme bio oslobođen od moći Vojska je bila izvan ikakve parlamentarne i javne kontrole, te su njen status i funkcije zavisile od trenutnih potreba režima.

Zbog svega ovog, teško je proceniti transformacijske kapacitete VJ. Uprkos tome, opravdano se može pretpostaviti da je vojni vrh spreman da izvrši reformske naloge vlasti. Dakako, tek kad oni uslede. Daleko je teže, međutim, proceniti spremnost srpskog (i crnogorskog) društva za transsocijalističku reformu. Pod znakom pitanje je pre svega individualna i grupna spremnost na prihvatanje svih i krajnjih konsekvenci koje iz takvog opredeljenja slede. Svedok tome su tekuće političke borbe u Srbiji i Crnoj Gori, koje se, nezavisno od ideološkog pakovanja, ustvari vode oko sadržaja, smera i cene reforme. Tim pre, što se o budućnosti raspravlja sa stanovišta neprevladane – autoritarne i ratne – prošlosti. U ovoj se tački iscrtaava YU-srpska *differentia specifica*, jer za razliku od građana ostalih ex-socijalističkih zemalja žitelji Srbije još nisu većinski i voljno optirali za demokratsku reformu.

"Slučaj Pavković", međutim, nije samo metafora tegobnog izlaska Srbije iz predmodernosti. Ovom su pričom u centar naučnog interesovanja vraćeni sadržaji koje je vojna sociologija, činilo se,

davno apsolvirala. Na nov je način, budući da je reč o unutrašnjem ratu, ponovo otvoren problem prevođenja društva i vojske iz ratnog u mirnodopsko stanje (King, 1997). Novum predstavlja činjenica da taj prelaz treba da bude obavljen uz sukcesivnu promenu političkog i društvenog poretka. Pri tom, dostupna fakta upozoravaju da i pred pobedničkim i poraženim Yu-vojskama stoje isti ili veoma slični reformski izazovi.⁵¹ Kao što, uostalom, i rodna im društva moraju, s obzirom na zajedničko poreklo, da rešavaju istovetne socio-ekonomske i političke zadatke. Na primeru SRJ, ali i ostalih država nastalih na prostoru druge Jugoslavije, ponovo je potvrđeno da nije moguća izolovana reforma vojske, odnosno sektora bezbednosti i oružanih snaga. Odnosno, da stavljanje oružanih snaga pod demokratsku civilnu kontrolu podrazumeva i zahteva prethodnu rekonstituciju i restrukturaciju celog društva. U toj tački, pak, postaje jasno da dejstvo osobenog civilizacijskog i kulturnog nasleđa čini uzaludnim svaki pokušaj (nametnute) implementacije uvoznog modela "demokratskih civilno-vojnih odnosa". Tim pre, što su bazična svojstva ovog (apstrahovanog) modela nakon NATO agresije na SRJ i terorističkog udara na SAD već stavljena na velika iskušenja u rodnim društvima moderne demokratije.

Literatura:

- Banac, Ivo, Srbi u Hrvatskoj: povijest i perspektive (The Serbs in Croatia: history and prospects) in: Srbi u Hrvatskoj - jučer, danas, sutra (The Serbs in Croatia, yesterday, today, tomorrow), Croatian Helsinki Human Rights Committee, Zagreb, 1998.
- Bjelajac, Mile (1994), Vojska kraljevine SHS/Jugoslavije 1922-1935, Institut za noviju istoriju Srbije, Beograd, posebno str:44-54, 134-147. i 241-256.
- Buzan Barry, Weaver Ole, de Wilde Jaap, Security, A New Framework for Analysis, Lynne Reinner Publisher, London, 1998.
- Cottey Andrew, Edmunds Timothy, Forster Anthony (eds), Democratic Control of the Military in Postcommunist Europe, Palgrave Publishers Ltd, 2002.
- Danopoulos, C.P, Zirker, D (1995), Civil-Military Relations in the Soviet and Yugoslav Successor States, Westview Press, Boulder
- Gartner Heinz, Hyde-Price Adrian, Reiter Erich (eds), Europe's New Security Challenges, Lynne Reinner Publisher, London, 2001.
- Gow, Games, Legitimacy and the Military, The Yugoslav Crisis, St. Martin`s Press, New York, 1992.
- Hadžić, Miroslav, Critical Security Points of Serbia/FR Yugoslavia, in: Ten Years After: Democratisation and Security Challenges in South East Europe, Col Mag. Gustav E. Gustenau (ed), PFP Consortium, National Defence Academy Vienna, Faculty of Philosophy, Institut of Defence, University of Skopje, Vienna, May 2001.
- Hadžić, Miroslav, Hroničan manjak bezbednosti – slučaj Jugoslavije, Centar za civilno-vojno odnose, Institut društvenih nauka, Beograd, 2001, posebno odeljak II, str. 55-125.
- Hadžić, Miroslav, Sudbina partijske vojske, Samizdat, FREE B92, Beograd, 2001, str. 226-238.
- Hadžić, Miroslav, The Yugoslav People`s Agony, Ashgate, (forthcoming)
- King, Charles, Ending Civil Wars, Adelphi Paper 308, Oxford University Press, 1997.
- Kuhlmann Jurgen , Callaghan Jean (eds), Military and Society in 21st Century Europe, Gorge C. Marshall European Center for Security Studies, Garmisch-Partenkirchen, 2000.
- Puhovski, Žarko, Socijalistička konstrukcija zbilje, u: Napuštanje socijalizma, Gligorov Vladimir, Teokarević Jovan (ur), IMRP, Beograd, 1990, s.9-24.
- Rajs, Kondoliza, Vojska u demokratskom poretku, Treći program br.90-91, 1991, Beograd, s.172-191.

Stojanović Dubravka, The traumatic Circle of the Serbian Opposition, in: The Road to War in Serbia, Trauma and Catharsis, Popov Nebojša (ed), CEU Press, Budapest, 2000, pp. 449-478.

Žunec, Ozren, Democracy in the "Fog of War": Civil-Military Relations in Croatia, in: C.P. Danopoulos & D. Zirker (eds): Civil-Military Relations in the Soviet and Yugoslav Successor States, Westview Press, Boulder, 1995, p.213-230.

Beogradski centar za bezbednosnu politiku

Gundulićev venac 48, 11000 Beograd

Tel: 011 | 3287 226; 011 | 3287 334

Email: office@bezbednost.org

www.bezbednost.org